

ماژول ۱۱

مقدمه‌ای بر مکانیسم‌های
سازمان ملل متحد

ماژول‌هایی در مورد آزادی
بیان و حقوق دیجیتال در جنوب
و جنوب شرق آسیا

ناشر: موسسه دفاع رسانه (www.mediadefence.org)
این مجموعه با همکاری مرکز قانون و دموکراسی (Centre for Law and Democracy) به نشانی اینترنتی: <https://www.law-democracy.org/live/> و با مشارکت ALT Advisory به نشانی اینترنتی <https://altadvisory.africa> تهیه شده است.

ژوئن ۲۰۲۲

با همکاری سازمان بین‌المللی حقوق غیرانتفاعی

این اثر تحت لایسنس بین‌المللی Commons Attribution-NonCommercial 4.0 منتشر شده است که به این معنی است که اشتراک‌گذاری و اقتباس از این مجموعه آموزشی بلامانع است، به شرطی که به طور مناسب به منبع اصلی ارجاع و به لایسنس موجود در این اثر لینک داده شود و در صورتی که تغییراتی در آن ایجاد شد، اعلام گردد. هرگونه اشتراک‌گذاری یا اقتباس از این مجموعه باید برای اهداف غیرتجاری باشد و باید تحت همان شرایط "اشتراک مشابه" در دسترس قرار گیرد. شرایط کامل مجوز در آدرس اینترنتی زیر قابل مشاهده است:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en>

سلب مسئولیت

رسانه‌ی و پژوهشی ارائه شده است. این متن مشاوره حقوقی محسوب‌این انتشار صرفاً برای اهداف اطلاع‌رسانی چنان تلقی یا بر آن تکیه شود. با وجود تلاش فراوان برای اطمینان از دقت‌شود و نباید به‌نمی‌گونه مسئولیتی در قبال هرگونه خسارت یا زیان ناشی از اتکالاطلاعات مندرج در اینجا، مدیا دیفنس هیچ‌شود پیش از هرگونه اقدام بر اساس اطلاعات موجودپذیرد. به خوانندگان توصیه می‌به این مطالب نمی‌در این انتشار، مشاوره حقوقی مستقل دریافت کنند.

فهرست مطالب

مقدمه.....	1
مروری بر مکانیسم‌های سازمان ملل متحد.....	1
نهادهای معاهده‌ای.....	1
شورای حقوق بشر.....	2
ارگان‌های اصلی سازمان ملل متحد.....	3
رجوع به نهادهای معاهده‌ای.....	4
شکایت‌های فردی.....	4
بازنگری‌های نهادهای معاهده‌ای.....	7
نحوه دسترسی به رویه‌های ویژه.....	8
نتیجه‌گیری.....	9

ماژول ۱۱

مقدمه‌ای بر مکانیسم‌های سازمان ملل متحد

- سازمان ملل متحد چندین مکانیسم دارد که به ارتقای حقوق بشر کمک می‌کنند، از جمله نهادهای معاهده‌ای که وظیفه نظارت بر اجرای معاهدات اصلی حقوق بشر را بر عهده دارند.
- نهادهای معاهده‌ای سازمان ملل می‌توانند شکایت‌های فردی علیه دولت‌هایی را که صلاحیت آنها را برای این کار به رسمیت شناخته‌اند، بررسی کنند.
- کمیته حقوق بشر سازمان ملل (UNHRC) یک نهاد معاهده‌ای است که بیشترین ارتباط را با آزادی بیان و دعاوی مرتبط با حقوق دیجیتال دارد.
- یکی دیگر از مکانیسم‌های خاص و مرتبط، رویه‌های ویژه، از جمله گزارشگر ویژه در زمینه ارتقا و حمایت از حق آزادی عقیده و بیان است.

مقدمه

اگرچه فعالیت‌های حقوق بشری از دیرباز یکی از ویژگی‌های جامعه بشری به اشکال مختلف بوده است، اما بین‌المللی شدن این جنبش تنها زمانی ریشه گرفت که مجمع عمومی سازمان ملل اعلامیه جهانی حقوق بشر (UDHR)¹ را در ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸ تصویب کرد. این سند همانطور که در مقدمه آن ذکر شده، حداقل تا حدودی از تمایل به جلوگیری از "اعمال وحشیانه و خشونت‌آمیز در طول جنگ جهانی دوم نشأت گرفته بود که [...] وجدان بشریت را جریحه‌دار می‌کرد". اعلامیه جهانی حقوق بشر یک بیانیه معروف حقوق اساسی مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برای تمام انسان‌ها است؛ اما از نظر قانونی الزام‌آور نیست زیرا یک اعلامیه است. دو سند قانونی الزام‌آور بعدی، یعنی میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR)² و دو پروتکل اختیاری آن، و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (ICESCR)³، همراه با اعلامیه جهانی حقوق بشر، منشور بین‌المللی حقوق بشر را تشکیل می‌دهند. معاهدات متعدد دیگری مانند کنوانسیون منع شکنجه و سایر اشکال رفتار ظالمانه، غیر انسانی یا تحقیرآمیز⁴ نیز تحت نظارت سازمان ملل تدوین شده‌اند. سازمان ملل دارای مکانیسم‌های مختلفی برای تشویق به رعایت حقوق بشر تضمین شده در معاهدات و اسناد بین‌المللی است. این ماژول ضمن تمرکز بر نهادهای معاهده‌ای و سیستم رویه‌های ویژه، به مرور اجمالی این مکانیسم‌ها می‌پردازد.

مروری بر مکانیسم‌های سازمان ملل متحد

نهادهای معاهده‌ای⁵

به منظور نظارت و تشویق اجرای تعهدات حقوق بشر در چارچوب معاهدات سازمان ملل متحد، کمیته‌هایی متشکل از کارشناسان مستقل موسوم به "نهادهای معاهده‌ای" تحت معاهدات مختلف حقوق

1 سازمان ملل متحد، اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری، ۱۸ آوریل ۱۹۴۶.
2 قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد با شماره 2200A (XXI)، مصوب ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶، لازم الاجرا در ۲۳ مارس ۱۹۷۶.
3 قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد با شماره 2200A (XXI)، مصوب ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶، لازم الاجرا در ۳ ژانویه ۱۹۷۶.
4 قطعنامه 46/39 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، پیوست A/39/51، شماره UNTS 85 1465، مصوب ۴ فوریه ۱۹۸۵، لازم الاجرا در ۲۶ ژوئن ۱۹۸۷.
5 جهت کسب اطلاعات بیشتر در مورد این نهادها، مراجعه کنید به سرویس بین‌المللی حقوق بشر، "راهنمای کاربردی نهادهای معاهده سازمان ملل" (۲۰۱۵): <https://ishr.ch/defenders-toolbox/resources/updated-simple-guide-to-the-un-treaty-bodies/>

بشری تشکیل شده‌اند. وظیفه این نهادها، نظارت بر اجرای تعهدات در حوزه‌هایی است که تحت صلاحیت قانونی هر کمیته قرار دارد.

نهادهای معاهده‌ای و کنوانسیون‌های مربوطه	
معاهده	نهاد معاهده‌ای مربوطه
کنوانسیون بین‌المللی رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی	کمیته رفع تبعیض نژادی
میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی	کمیته حقوق بشر
کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان	کمیته رفع تبعیض علیه زنان
کنوانسیون منع شکنجه و سایر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز	کمیته منع شکنجه
کنوانسیون حقوق کودک	کمیته حقوق کودک
کنوانسیون بین‌المللی حقوق همه کارگران مهاجر و اعضای خانواده‌های آنان	کمیته کارگران مهاجر
پروتکل اختیاری کنوانسیون ضد شکنجه	کمیته فرعی منع شکنجه و سایر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز
کنوانسیون بین‌المللی حقوق افراد دارای معلولیت	کمیته حقوق افراد دارای معلولیت
کنوانسیون بین‌المللی حمایت از تمامی اشخاص در برابر ناپدیدشدن اجباری	کمیته ناپدید شدن اجباری

مأموریت‌های نهادهای معاهده‌ای متفاوت است، اما ویژگی‌های مشترک بسیاری دارند. هر نهاد معاهده‌ای، به استثنای کمیته فرعی منع شکنجه^۶

- گزارش‌های منظم در مورد رعایت حقوق معاهده‌ای را که توسط کشورهای عضو ارائه می‌شود، بررسی می‌کند.
- مشاهدات و توصیه‌هایی را برای راهنمایی کشورهای خاص در اجرای تعهدات خود در چارچوب معاهده منتشر می‌کند.
- "نظرات عمومی" که تفاسیر معتبری از مفاد خاص یا موضوعاتی است که در معاهده مربوطه پوشش داده شده است را تدوین و منتشر می‌کند.^۷

برخی نهادهای معاهده‌ای علاوه بر فعالیت‌های اصلی مانند بررسی گزارش‌های دوره‌ای و انتشار توصیه‌ها و نظرات عمومی، مؤظف به انجام فعالیت‌های اضافی دیگری نیز هستند. از جمله این فعالیت‌ها می‌توان به بررسی و اظهار نظر در مورد شکایات فردی و (به ندرت) شکایات دولت‌ها علیه یکدیگر، و انجام یا شروع تحقیقات از طریق باز دیدهای میدانی از کشورها اشاره کرد.^۸

شورای حقوق بشر

شورای حقوق بشر سازمان ملل یک نهاد بین‌دولتی است که وظیفه ترویج رعایت حقوق بشر را بر عهده دارد. این شورا در سال ۲۰۰۶ از طریق قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل^۹ به عنوان جایگزینی برای کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل و در پاسخ به کاستی‌های محسوس آن نهاد تشکیل شد.^{۱۰} شورای حقوق

^۶ کمیته فرعی پیشگیری از شکنجه دارای یک مأموریت پیشگیرانه متمایز است و با کمیته مبارزه با شکنجه متفاوت است، که وظایف آن شباهت بیشتری به سایر نهادهای معاهده دارد.

^۷ سرویس بین‌المللی حقوق بشر، "راهنمای آسان برای نهادهای معاهده‌ای سازمان ملل"، صفحه ۱۴.

^۸ همان.

^۹ سند شماره A/RES/60/251 سازمان ملل، (۲۰۰۶): <http://www.un-documents.net/a60r251.htm>

^{۱۰} برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد انگیزه ایجاد شورای حقوق بشر، رجوع کنید به "شورای حقوق بشر"، رزا فریدمن، ویرایش فیلیپ آلتون و فردریک مگرت، 'سازمان ملل متحد و حقوق بشر: ارزیابی انتقادی'، ویرایش دوم. (۲۰۲۰، انتشارات دانشگاه آکسفورد).

بشر متشکل از ۴۷ کشور عضو است که برای دوره‌های زمانی ثابت و معین و "بر اساس توزیع جغرافیایی برابر" انتخاب می‌شوند.¹¹

شورای حقوق بشر علاوه بر "نشست‌های ویژه‌ای" که برای رسیدگی به موضوعات فوری حقوق بشری برگزار می‌کند، سالانه سه نشست منظم دیگر را نیز برگزار می‌کند.¹² یکی از نتایج کلیدی این نشست‌ها، تصویب قطعنامه‌های حقوق بشری در خصوص مسائل موضوعی یا وضعیت‌های خاص کشورها است. این قطعنامه‌ها اگرچه الزام‌آور نیستند، اما اغلب قدرت متقاعد کننده قابل توجهی دارند و همواره به توسعه تدریجی استانداردهای حقوق بشری کمک کرده‌اند. با این حال، از آنجا که این قطعنامه‌ها محصول مستقیم یک نهاد بین‌دولتی هستند، ناگزیر تحت تأثیر ملاحظات سیاسی خاصی قرار می‌گیرند و گاهی اوقات به دلیل نیاز به جلب حمایت کافی کشورهای عضو شورا، ماحصل مصالحه و سازش هستند.

یکی از مکانیسم‌های برجسته مرتبط با شورای حقوق بشر سازمان ملل، فرآیند بازنگری دوره‌ای جهانی (UPR) است. فرآیند بازنگری دوره‌ای جهانی فرآیندی است که طی آن وضعیت حقوق بشر در کشورها به صورت منظم مورد بررسی و بازنگری قرار می‌گیرد. در گذشته این بازنگری هر چهار سال یک بار صورت می‌گرفت، اما اکنون در یک چرخه چهار و نیم ساله انجام می‌شود.¹³ فرآیند بازنگری دوره‌ای جهانی بر پایه یک فرآیند مشورتی و مشارکتی استوار است که در آن کشورهای مورد بازنگری گزارشی را ارائه می‌دهند و به سایر کشورها فرصت ارائه نظرات، سوالات و توصیه‌ها داده می‌شود.¹⁴ جامعه مدنی نمی‌تواند به طور مستقیم در این فرآیند مشارکت کند، اما سازمان‌های غیردولتی می‌توانند ناظر روند رسیدگی باشند، نظرات خود را ارائه دهند و سوالاتی را برای طرح توسط کشورهایی که با آنها روابط خوبی دارند، مطرح کنند.¹⁵

یکی دیگر از مکانیسم‌های کلیدی تعیین شده توسط شورای حقوق بشر سازمان ملل سیستم رویه‌های ویژه است. رویه‌های ویژه، مأموریت‌هایی هستند که برای رسیدگی به مسائل موضوعی یا جغرافیایی ایجاد شده‌اند و به شکل افراد (اعم از گزارشگران ویژه یا کارشناسان مستقل) یا کارگروه‌های متشکل از پنج عضو از پنج گروه منطقه‌ای مختلف انتخاب می‌شوند.¹⁶ این مکانیسم‌های ویژه در انواع فعالیت‌ها از جمله حقیقت‌یابی، مأموریت‌ها و گزارشات کشوری، انتشار گزارش‌های موضوعی، ارائه مطالب به نهادهای سازمان ملل و دریافت و پیگیری شکایات فردی مشارکت دارند.

ارگان‌های اصلی سازمان ملل متحد

ارگان‌های اصلی سازمان ملل متحد (مجمع عمومی، شورای اقتصادی و اجتماعی، شورای امنیت و دیوان بین‌المللی دادگستری) همگی در سیستم حقوق بشری سازمان ملل نقش دارند. مجمع عمومی، نهاد اصلی مشورتی سازمان ملل است که به طور منظم قطعنامه‌های غیرالزام آور را صادر می‌کند که بسیاری از آنها به مسائل حقوق بشر کشورها یا موضوعات خاص می‌پردازند. همچنین فعالیت‌هایی مانند بحث‌ها و قطعنامه‌های برخی از کمیته‌های فرعی مجمع عمومی، به ویژه کمیته سوم (که مسائل اجتماعی، بشر دوستانه و فرهنگی را پوشش می‌دهد) و کمیته ششم (که امور حقوقی را پوشش می‌دهد) نیز با حقوق

¹¹ بند ۷ قطعنامه شماره GA Res 60/251 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، (۲۰۰۶) که قبلاً در پاورقی شماره ۵ معرفی شده است

¹² حقوق بین‌الملل کودک، "راهنمای سازوکارهای حقوق بشر سازمان ملل" صفحه ۵:

https://static1.squarespace.com/static/UN+mechanisms_+A+guide_2015.pdf

¹³ رزا فریدمن، "شورای حقوق بشر" ویرایش فیلیپ آلتون و فردریک مگرت که در پاورقی شماره ۱۰ معرفی شد، صفحه ۲۲۰.

¹⁴ برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد فرآیند UPR، به دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر، "بازبینی دوره‌ای جهانی" مراجعه کنید:

<https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/upr-main>

¹⁵ برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد مشارکت جامعه مدنی در این فرآیند، به دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر، "بازبینی دوره‌ای جهانی: راهنمای عملی برای جامعه مدنی" (۲۰۱۴) مراجعه کنید:

<https://www.ohchr.org/en/publications/universal-periodic-review-practical-guide-civil-society>

¹⁶ همان، صفحه ۲۲۹.

بشر مرتبط است.¹⁷ اگرچه فعالیت‌های شورای اقتصادی و اجتماعی در زمینه حقوق بشر طی سال‌های اخیر کاهش یافته است، اما این شورا همچنان در زمینه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، از جمله تهیه گزارش‌ها و توصیه‌نامه‌های مرتبط با این حقوق نقش دارد.¹⁸

برخلاف شورای اقتصادی و اجتماعی و مجمع عمومی سازمان ملل، شورای امنیت در موارد خاص می‌تواند قطعنامه‌هایی صادر کند که از منظر حقوق بین‌الملل رسماً لازم‌الاجرا هستند. اگرچه شورای امنیت در اصل یک نهاد حقوق بشری نیست، اما برخی مسائل مربوط به صلح و امنیت ناگزیر مسائل حقوق بشری را نیز دربر می‌گیرد (مانند مأموریت‌های حفظ صلح که مأموریت حقوق بشری دارند یا موارد نقض شدید حقوق بشر که تهدیدی برای امنیت تلقی می‌شوند).¹⁹ دیوان بین‌المللی دادگستری نیز نهاد قضایی اصلی سازمان ملل است که آرای آن برای کشورهای که صلاحیت دیوان را پذیرفته‌اند، از نظر قانونی الزام‌آور است. اگرچه دیوان بین‌المللی دادگستری یک دادگاه حقوق بشری نیست و موظف به پذیرش شکایات فردی نیست، اما برخی از آرا و تصمیمات این دیوان نقش کلیدی در توسعه رویه قضایی حقوق بشر بین‌المللی ایفا کرده است.²⁰

دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر

دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل (OHCHR) نقش هماهنگی فعالیت‌های حقوق بشری این سازمان را بر عهده دارد. این دفتر با نهادهای مختلف سازمان ملل از جمله نهادهای معاهده‌ای، شورای حقوق بشر و رویه‌های ویژه همکاری نزدیک دارد و همچنین به صورت مستقیم با کشورها برای تشویق آنها به رعایت هنجارهای حقوق بشری همکاری می‌کند. پایگاه داده متمرکز رویه قضایی نهادهای معاهده‌ای حقوق بشر که توسط دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل تهیه شده است، برای حقوقدانان و کارشناسان حقوقی بسیار مفید واقع می‌شود.

رجوع به نهادهای معاهده‌ای

شکایات‌های فردی

یکی از مأموریت‌های اصلی و مهم بسیاری از نهادهای معاهده‌ای سازمان ملل، رسیدگی به شکایات فردی (که به عنوان دادخواست یا مکاتبات فردی نیز شناخته می‌شوند) از سوی افراد ذی‌نفع یا وکلای منصوب آنهاست. نهادهای معاهده از طریق این شکایات، ادعاهای شاکیان مبنی بر نقض تعهدات معاهده‌ای یک کشور را بررسی می‌کنند. پس از استماع ادعاهای شاکی و پاسخ کشور مربوطه، نهاد ناظر تصمیم رسمی خود را که "نظر" نامیده می‌شود درباره وقوع یا عدم وقوع نقض ادعای حقوق بشر

¹⁷ مراجعه کنید به اندرو کلافام، "مجمع عمومی" ویرایش فیلیپ آلستون و فردریک مگرت، صفحه ۴ و ۵. برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد پیشینه مجمع عمومی، به شورای روابط خارجی، "پیشینه: نقش مجمع عمومی سازمان ملل" (۲۰۲۱) مراجعه کنید.

<https://www.cfr.org/background/role-un-general-assembly>

¹⁸ فردریک مگرت، "شورای اقتصادی و اجتماعی" ویرایش فیلیپ آلستون و فردریک مگرت، پاورقی شماره ۱۰ در بالا، صفحه ۱۳۲.

¹⁹ در مورد نقش شورای امنیت در حمایت از حقوق بشر، مراجعه کنید به باردو فاسبندر، "تأمین حقوق بشر؟ دستاوردها و چالش‌های شورای امنیت سازمان ملل"، (۲۰۱۲)، انتشارات دانشگاه آکسفورد.

²⁰ در مورد نقش دیوان بین‌المللی دادگستری در حمایت از حقوق بشر رجوع کنید به گزارش نهایی کمیته حقوق بشر بین‌المللی، انجمن حقوق (ILA)، تحت عنوان "دیوان بین‌المللی دادگستری و سهم آن در حقوق بشر" کتاب "قضاوت در مورد حقوق بشر بین‌المللی" صفحات ۱۹ تا ۱۵، (۲۰۱۹)، انتشارات اسپرینگر.

صادر می‌کند و در قالب یک توصیه‌نامه ارائه می‌دهد.²¹ اگرچه توصیه‌های این ارگان‌ها از نظر حقوقی الزام‌آور نیستند، اما دیدگاه‌های آنها از اهمیت و وزن هنجاری قابل توجهی برخوردار هستند.²²

در حال حاضر مکانیسم‌های شکایت هشت نهاد معاهده‌ای لازم‌الاجرا شده است که عبارتند از:

- [کمیته حقوق بشر](#)
- [کمیته رفع تبعیض علیه زنان](#)
- [کمیته منع شکنجه](#)
- [کمیته رفع تبعیض نژادی](#)
- [کمیته حقوق افراد دارای معلولیت](#)
- [کمیته ناپدید شدن اجباری](#)
- [کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی](#)
- [کمیته حقوق کودک](#)

به منظور اینکه یک شکایت فردی قابل پذیرش باشد، دولت باید صلاحیت ارگان ناظر بر معاهده را برای رسیدگی به شکایات فردی به رسمیت شناخته باشد. مکانیسم اعطای این صلاحیت بر اساس معاهده متفاوت است. به عنوان مثال، در مورد میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، مکانیسم شکایات فردی در [پروتکل اختیاری](#) این میثاق (اولین پروتکل) گنجانده شده است. در نتیجه، تنها در مواردی که یک کشور پروتکل اختیاری را تصویب کرده باشد، کمیته صلاحیت رسیدگی به دادخواست فردی علیه آن دولت را خواهد داشت. برای سایر کمیته‌ها، روند اعطای صلاحیت برای رسیدگی به شکایات فردی در خود متن اصلی معاهدات حقوق بشری گنجانده شده است. به عنوان مثال، برای بررسی و رسیدگی به شکایات توسط کمیته منع شکنجه، دولت مربوطه باید صلاحیت این کمیته را از طریق اعلامیه‌ای تحت ماده ۲۲ کنوانسیون منع شکنجه به رسمیت شناخته باشد.

کمیته حقوق بشر سازمان ملل احتمالاً مناسب‌ترین کمیته برای رسیدگی به شکایات مربوط به حقوق دیجیتال و آزادی بیان خواهد بود، زیرا این حقوق (از جمله حق حریم خصوصی) در میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی به صراحت تضمین شده‌اند. با این حال، کمیته‌های ناظر بر سایر معاهدات نیز ممکن است برای چنین شکایاتی مناسب باشند. به عنوان مثال، در مواردی که آزادی بیان کودکان نقض شده باشد، شاکیان می‌توانند شکایت خود را به کمیته حقوق کودک ناظر بر اجرای کنوانسیون حقوق کودک (که آزادی بیان برای کودکان را نیز تضمین می‌کند) ارائه دهند. نقض آزادی بیان ممکن است جنبه‌های تبعیض‌آمیز دیگری مانند تبعیض جنسیتی نیز داشته باشد که در این صورت، شکایت به ترتیب به [کمیته رفع تبعیض علیه زنان](#) یا [کمیته رفع تبعیض نژادی](#) نیز مناسب خواهد بود.

هنگام طرح شکایت فردی به یک نهاد معاهده‌ای سازمان ملل، باید موارد زیر را مدنظر قرار داد:

- ابتدا مهم است که کشوری که مسئول ادعای نقض حقوق بشر است، مشخص شود. معمولاً این امر ساده است. با این حال، ماهیت فراملیتی مسائل حقوق دیجیتال ممکن است به این معنی باشد که این امر مستلزم بررسی بیشتر است. به عنوان مثال، یک شکایت ممکن است شامل عدم ایفای تعهدات مثبت دولت‌ها در قبال عوامل و نهادهای خصوصی باشد که ممکن است به بیش از یک حوزه قضایی مرتبط باشند.

²¹ دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر، "رویه‌های شکایت فردی تحت معاهدات حقوق بشر سازمان ملل متحد"، برگه اطلاعات شماره Rev.2/7، (۲۰۱۳) صفحه ۱۰:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-08/FactSheet7Rev.2.pdf>

²² کمیته حقوق بشر سازمان ملل، دیدگاه‌های خود را تحت عنوان "تصمیمات قاطع" توصیف می‌کند و با اشاره به حق جبران خسارت و تعهد کشورهای عضو برای اقدام با حسن نیت در ارتباط با تعهدات خود تحت میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، بر ضرورت همکاری کشورهای عضو با کمیته تأکید می‌کند. رجوع شود به: کمیته حقوق بشر، "نظر عمومی شماره ۳۳: تعهدات دولت‌های عضو تحت پروتکل اختیاری میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی"، سند سازمان ملل متحد به شماره، (۲۰۰۹)، بندهای ۱۳ تا ۱۵:

<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no33-obligations-states-parties>

- شاکیان باید مشخص کنند که کدام یک از نهادهای معاهده‌ای صلاحیت قضایی جغرافیایی (موسوم به صلاحیت قضایی محلی) برای رسیدگی به شکایت را دارند. یک ابزار مفید برای این کار، **سیستم اطلاعات و گزارشات تعاملی دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر** است که وضعیت تصویب معاهدات حقوق بشری را برای کشورهای عضو سازمان ملل نشان می‌دهد.²³ به عنوان مثال، مالدیو، نپال، فیلیپین و سریلانکا عضو پروتکل اختیاری (پروتکل اول) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی هستند و بنابراین صلاحیت کمیته حقوق بشر برای رسیدگی به دادخواست‌های فردی را به رسمیت می‌شناسند.²⁴
- در مواردی که یک کشور عضو، صلاحیت نهادهای معاهده‌ای مختلف را به رسمیت می‌شناسد، باید به مؤثرترین راه برای پیگیری شکایت اندیشید، زیرا یکی از معیارهای عمومی برای پذیرش شکایات به این نهادها این است که هیچ شکایت مشابهی نباید همزمان در نهاد بین‌المللی دیگری در جریان باشد.²⁵ یکی از ملاحظات کلیدی در انتخاب نهاد مناسب، تعیین نقض اصلی مورد ادعا در شکایت است. با این حال، با توجه به معوقات طولانی کمیته‌های خاص تا چندین سال برای رسیدگی به شکایات فردی، از نظر عملی، وکلا ممکن است زمان پردازش متفاوت نهادها را در نظر بگیرند. اطلاعات مربوط به زمان پردازش را می‌توان از گزارش‌های سالانه این نهادها استنباط کرد.²⁶ علی‌رغم معوقات طولانی مدت بسیاری از نهادها، در مواردی که شکایات دارای جنبه فوری باشند، شاکیان می‌توانند درخواست اتخاذ "اقدامات موقت" داشته باشند که طی آن یک نهاد معاهده‌ای از دولت می‌خواهد تا از انجام برخی اقدامات برای جلوگیری از "خسارات جبران ناپذیر" پیش از رسیدگی به اصل شکایت خودداری کند. شکایت بر اساس ماهیت آن بررسی می‌شود.²⁷
- به منظور اینکه شکایات توسط نهادهای معاهده‌ای سازمان ملل پذیرفته شوند، به طور معمول شاکیان باید نشان دهند که راه حل‌های حقوقی داخلی را طی کرده‌اند، گرچه استثناهایی نیز وجود دارد، مانند زمانی که راه حل داخلی مؤثر یا واقع‌بینانه‌ای در دسترس نباشد. علاوه بر این، شکایات باید در اسرع وقت پس از طی مراحل داخلی ارائه شوند، چرا که برخی نهادهای معاهده‌ای مهلت زمانی محدود و دقیقی را برای دریافت شکایات مشخص کرده‌اند.²⁸ البته کمیته حقوق بشر، هیچ مهلت نهایی مطلق تعیین نکرده است. با این حال، زمانی که یک شکایت پنج سال پس از استفاده از راه‌های حقوقی داخلی توسط شاکی یا در صورت وجود، سه سال پس از اتمام دیگر رویه‌های تحقیقاتی بین‌المللی یا طی مراحل رسیدگی و حل و فصل ارائه شود، "یک ابلاغیه ممکن است موجب سوءاستفاده از حق تسلیم و ارائه شکایت تلقی شود؛ مگر اینکه با در

²³ برای اینکه این منبع مفید واقع شود، مشاوران و وکلا باید با نحوه اعطای مجوز بررسی و رسیدگی به درخواست‌ها و شکایات فردی آشنا باشند؛ مثلاً از طریق یک پروتکل اختیاری یا یک اعلامیه که مستقیماً تحت معاهده صادر می‌شود.

²⁴ دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد، "وضعیت تصویب پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی"، (۲۰۲۲): https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CCPR-OP1

²⁵ به عنوان مثال، مراجعه کنید به ماده ۵ (بند ۲ الف) پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بین‌المللی، که مقرر می‌دارد کمیته حقوق بشر باید تعیین کند که "همان موضوع تحت رویه دیگری از تحقیقات بین‌المللی یا روند دادرسی دیگری بررسی نمی‌شود".

²⁶ به عنوان مثال، گزارش سالانه کمیته حقوق بشر در سال ۲۰۲۰ حاکی از حجم انبوهی از وظایف معوقه و قابل توجهی از آن کمیته است، و اشاره می‌کند که در سال ۲۰۲۰، حدود ۱۵۵ پرونده رسیدگی شده و ۱۱۹۳ پرونده تا ۳۱ دسامبر ۲۰۲۰ در حال بررسی و رسیدگی باقی مانده است. مراجعه شود به "گزارش کمیته حقوق بشر به مجمع عمومی"، سند شماره UN Doc. A/76/40 سازمان ملل، (۲۰۲۱)، بند ۲۴:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx

²⁷ برای اعمال اقدامات موقت در زمینه آزادی بیان (به ویژه درخواست کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد برای عدم تخریب یک نقاشی)، مراجعه کنید به کمیته حقوق بشر، پرونده شین علیه جمهوری کره، شماره دادخواست 2000/926، و سند سازمان ملل به شماره UN Doc. CCPR/C/80/D/926/2000، بند ۱۰.۲، (۲۰۰۴):

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx

برای اطلاعات بیشتر در مورد اقدامات موقت، مراجعه کنید به: "مقایسه امداد موقت: استفاده از اقدامات موقت توسط کمیته حقوق بشر سازمان ملل و دادگاه حقوق بشر اروپا"، نوشته هلن کلر و سدریک مارتی، نشریه ZaöRV، شماره ۷۳، سال ۲۰۱۳، مؤسسه ماکس پلانک:

<https://www.researchgate.net/publication/278752013>

²⁸ سرویس بین‌المللی حقوق بشر، "راهنمای کاربردی نهادهای معاهده‌ای سازمان ملل"، منبع معرفی شده در پاورقی شماره ۵، صفحه ۲۶.

نظر گرفتن تمام جوانب و شرایط مربوط به آن دادخواست، دلایل توجیه کننده‌ای برای تأخیر در تقدیم شکایت وجود داشته باشد.²⁹

- یکی دیگر از معیارهای پذیرش شکایات توسط نهادهای معاهده‌ای این است این نهادها باید صلاحیت زمانی در مورد شکایات داشته باشند. به طور کلی این بدان معناست که موارد نقض مورد ادعا، باید پس از لازم الاجرا شدن معاهده مربوطه برای کشور عضو رخ داده باشد. با این حال، نهادهای معاهده‌ای ممکن است صلاحیت رسیدگی به "نقض مستمر" را نیز داشته باشند که توسط کمیته حقوق بشر به عنوان "تأیید، پس از لازم الاجرا شدن پروتکل اختیاری، از طریق اقدام آشکار یا ضمنی نقض‌های قبلی کشور عضو" تعریف شده است.³⁰
- شاکیان برای ارائه شکایت به نهادهای معاهده‌ای باید صلاحیت و حق اقامه شکایت و شرایط و ویژگی‌های لازم برای ارائه شکایت را داشته باشند. برخلاف اقدامات حقوقی استراتژیک در محاکم داخلی و برخی دادگاه‌های منطقه‌ای حقوق بشر که امکان اقامه دعوی توسط گروه‌های حامی منافع عمومی را فراهم می‌کنند، کمیته حقوق بشر سازمان ملل تنها شکایات افرادی که شخصاً متضرر شده‌اند را می‌پذیرد و اجازه طرح و اقامه دعاوی عمومی (موسوم به "اکتیو پوپولاریس") را نمی‌دهد.³¹ شرکت‌ها و سایر نهادها و سازمان‌ها اجازه ارائه شکایت به این کمیته را ندارند،³² اگرچه گروهی از افراد تحت تأثیر مشابه می‌توانند شکایت جمعی ارائه دهند. شکایت می‌تواند توسط فرد یا افرادی که ادعای نقض حقوق خود را دارند یا از طریق یک وکیل یا نماینده معتبر ارائه شود.

اگرچه ملاحظات فوق به طور کلی در مورد فرآیند ارجاع شکایات‌های فردی به نهادهای معاهده‌ای صدق می‌کند، اما وکلا باید هنگام تصمیم‌گیری در مورد ارائه و تنظیم شکایات فردی، تحقیقات خود را انجام دهند و معیارهای قابل پذیرش خاص نهاد معاهده‌ای مربوطه را مطالعه کنند. آخرین و به روزترین نسخه قواعد نهادهای معاهده‌ای مربوطه سازمان ملل، همراه با هرگونه رویه قضایی مرتبط با ارگان، متن معاهده و هر پروتکل مربوطه باید مورد بررسی قرار گیرد. شکایات باید به طور صریح نشان دهند که چگونه تمام معیارهای پذیرش را برآورده می‌کنند و به وضوح ماده‌هایی را که ادعا می‌شود نقض شده‌اند و جبران خسارت یا خساراتی که درخواست می‌شوند را شناسایی کنند. ارجاع به رویه قضایی مرتبط با نهاد معاهده‌ای در ارائه نظرات، به همراه هرگونه نظر عمومی مرتبط، مانند [نظر عمومی شماره ۳۴](#) کمیته حقوق بشر که بر آزادی بیان تمرکز دارد، می‌تواند مفید و مثمر ثمر واقع شود.³³

بازنگری‌های نهادهای معاهده‌ای

یکی دیگر از وظایف کلیدی نهادهای معاهده‌ای سازمان ملل، الزام به گزارش‌دهی منظم است که بر این اساس، کشورهای عضو موظفند به صورت دوره‌ای در خصوص عملکرد خود در زمینه رعایت یا عدم رعایت حقوق تضمین شده در معاهده گزارشاتی را ارائه دهند. پس از ارائه گزارش اولیه توسط یک

²⁹ کمیته حقوق بشر سازمان ملل، قواعد رویه‌ای، سند شماره UN Doc. CCPR/C/3/Rev.12 (۲۰۲۱)، قاعده ۹۹ (بند پ): https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx

³⁰ پرونده könye علیه مجارستان، دادخواست 1992/520، سند شماره UN Doc. CCPR/C/50/D/520/1992 (۱۹۹۴)، بند ۶.۴:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx

³¹ پرونده "س.ب. علیه قرقیزستان"، درخواست شماره 2009/1877، سند شماره UN Doc. CCPR/C/96/D/1877/2009 (۲۰۰۹)، بند ۴.۲:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx

³² به عنوان مثال، به پرونده "لاماگنا علیه استرالیا"، دادخواست شماره 1997/737، سند شماره U.N. Doc. CCPR/C/65/D/737/1997، مراجعه کنید: <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/session65/view737.htm>

³³ نظر عمومی شماره ۳۴، ماده ۱۹: آزادی عقیده و بیان (۱۳۹۰):

<https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>

³³ کمیته حقوق بشر سازمان ملل، نشست یکصدوسوم، پرونده شماره 2008/1815، ویرایش اول، ۲۰۰۸: <https://juris.ohchr.org/Search/Details/1613>

کشور، فرآیند بازنگری و بررسی توسط نهاد معاهده‌ای مربوطه آغاز می‌شود که در نهایت منجر به انتشار گزارشی حاوی مشاهدات در مورد وضعیت اجرای تعهدات معاهده توسط آن کشور و توصیه‌هایی برای بهبود می‌شود. اعضای جامعه مدنی نیز فرصت مشارکت در این فرآیند را دارند، زیرا نهادهای معاهده‌ای از آنها دعوت می‌کنند که نظرات خود را ارائه نمایند. در نتیجه، حتی اگر یک کشور صلاحیت نهاد معاهده‌ای را برای رسیدگی به شکایات فردی به رسمیت نشناخته باشد، اما عضو یک معاهده حقوق بشری باشد، افراد مشمول حمایت‌های حقوق بشری می‌توانند هنگام بازنگری آن کشور، نگرانی‌های خود را به نهاد معاهده‌ای مربوطه ارائه کنند.³⁴

نحوه دسترسی به رویه‌های ویژه

یکی از راه‌های مطرح کردن نگرانی‌های مربوط به حقوق بشر در سازمان ملل، از طریق ارتباط با کارشناسان مستقل سازمان ملل (رویه‌های ویژه) است و شامل مأموریت‌های موضوعی و کشوری است.

گزارشگر ویژه ترویج و حمایت از حق آزادی عقیده و بیان، که برای اولین بار در سال ۱۹۹۳ منصوب شده است، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.³⁵ گزارشگر ویژه فعالیت‌های متعددی مانند بازدید از کشورها، تهیه گزارش‌های موضوعی، پاسخگویی به شکایات و دادخواست‌های انفرادی و صدور دعوت‌نامه‌های فوری به کشورها در مورد نقض‌های ادعایی را در حمایت از حق آزادی بیان انجام می‌دهد.³⁶ علاوه بر دریافت شکایات در مورد موارد فوری، گزارشگر ویژه بطور دوره‌ای درخواست‌هایی برای دریافت نظرات در مورد گزارش‌های موضوعی ارسال می‌کند و از ارسال اطلاعات مرتبط از سوی جامعه مدنی استقبال می‌نماید. گزارشگر ویژه دیگری که به حقوق دیجیتال مربوط است، **گزارشگر ویژه حق حریم خصوصی** سازمان ملل است که وظایف مشابهی برای کمک به پیشبرد حقوق حریم خصوصی بر عهده دارد.

در مواردی که نگرانی‌های مربوط به حقوق بشر موضوعات مختلف را در بر می‌گیرد، اغلب گزارشگران ویژه بیانیه‌های مشترک صادر می‌کنند. به عنوان مثال، در ژوئن ۲۰۲۱، گزارشگر ویژه آزادی بیان، گزارشگر آزادی تشکیل انجمن و تجمعات مسالمت‌آمیز، و گزارشگر حق حریم خصوصی، اطلاعیه مشترکی را خطاب به هند صادر کردند که در آن نگرانی‌های مربوط به حقوق بشر در ارتباط با قوانین جدید و منتشر شده تحت قانون فناوری اطلاعات هند را بطور برجسته مدنظر قرار داده بودند.³⁷

همچنین در برخی موارد، کارگروه‌های ویژه سازمان ملل نیز می‌توانند راهکارهایی برای موضوع آزادی بیان ارائه دهند. به عنوان مثال، در مواردی که مسائل مربوط به آزادی بیان شامل بازداشت‌های خودسرانه است، افراد یا وکلای آنها ممکن است شکایتی را به **کارگروه بازداشت‌های خودسرانه** ارائه نمایند.³⁸

³⁴ برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد فرآیند بررسی نهاد معاهده‌ای کمیته حقوق بشر، رجوع شود به دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل، "راهنماها و ابزارهای گزارش‌دهی به نهادهای معاهده‌ای"، (۲۰۲۲):

<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/guidelines-and-tools-treaty-body-reporting>

³⁵ برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد گزارشگر ویژه [آزادی بیان و عقیده]، به وبسایت دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل، بخش "درباره مأموریت: گزارشگر ویژه آزادی بیان و عقیده"، (۲۰۲۲) مراجعه کنید:

<https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-freedom-of-opinion-and-expression/about-mandate>

³⁶ همان.

³⁷ دادخواست شماره OL IND8/2021، (۲۰۲۱):

<https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gld=26385>

³⁸ برای کسب اطلاعات در خصوص پیشینه رویه قضایی این کارگروه، به کتاب "کارگروه بازداشت‌های خودسرانه سازمان ملل: شرح و راهنمای عملکرد"، نوشته جارد گنسر، (۲۰۲۰)، انتشارات کمبریج، مراجعه کنید:

<https://www.perseus-strategies.com/wpcontent/uploads/2020/04/Jared-Genser-The-UN-Working-Group-on-Arbitrary-DetentionCambridge-University-Press-2019.pdf>

نتیجه‌گیری

اگرچه هنوز هیچ دادگاه منطقه‌ای حقوق بشر در جنوب یا جنوب شرق آسیا وجود ندارد، و صرفاً یک سیستم محدود حقوق بشری در جنوب شرق آسیا مستقر است (و هیچ سیستمی در جنوب آسیا وجود ندارد)، نظام حقوق بشر سازمان ملل متحد هنوز می‌تواند نقش مهمی در تضمین حقوق بشر در این مناطق ایفا کند. یکی از مؤثرترین ابزارهایی که افراد تحت حمایت حقوق بشر در اختیار دارند، ارائه شکایات انفرادی به نهادهای معاهده‌ای، مستقیماً یا از طریق وکلای خود است. ابزار دیگری که به پذیرش صلاحیت نهادهای معاهده‌ای در رسیدگی به شکایات انفرادی از سوی کشورها وابسته نیست، طرح نگرانی‌ها از طریق ارائه دادخواست به رویه‌های ویژه سازمان ملل، به ویژه گزارش‌گر ویژه آزادی بیان و گزارش‌گر ویژه حق حریم خصوصی است. تعامل نهادهای معاهده‌ای و رویه‌های ویژه سازمان ملل با کشورها، به ویژه برای افرادی که به دنبال مسئول نگه داشتن کشورهای خود در قبال نقض حقوق، چه در موارد انفرادی و چه به طور عام هستند، می‌تواند بسیار تأثیرگذار باشد.